

Qualitative analysis of the individual challenges of law enforcement officers regarding the citizenship rights of the accused based on contextual theory (case study: specialized police officers of Fars Province Law Enforcement Command)

Received: 2022-08-23

Pp. 109-136

Accepted: 2023-05-24

Mohammad Ghafourian asl¹, Reza Zanganeh eynalo², Sa'adi Azizi³

Abstract

Background and Purpose: Respecting the citizenship rights of the accused is a legal and customary requirement, however, there are always challenges and obstacles in the process of performing the duties and missions assigned to the police, which can be categorized in different formats, considering that one of the The most prominent of them is "individual challenges". This research has been done with the aim of identifying individual challenges and providing scientific and practical solutions to solve or reduce these challenges.

Method: The present research is applied in terms of purpose and qualitative in terms of method. A total of 18 police experts, law enforcement officers, judicial authorities, and university professors participated in the research and were selected using a theoretical and purposeful sampling method. The data were collected using the in-depth interview method and analyzed with the grounded theory method and according to the three stages of coding, using the Max Kyuda software.

Findings: In general, 10 sub-categories were created in the data analysis process, and from the combination of these sub-categories, 3 main categories were extracted, including "mental-psychological factors", "incompatibility of the accused" and "individual-skill characteristics of the officers". and finally, the core category (selective code) of this research was determined as the individual challenges of police officers regarding the citizenship rights of the accused, which includes all other categories of the research.

Conclusion: The results showed that the importance of solving these challenges is so great that if they are not solved, it will certainly lead to prejudice against the police, the occurrence of service and judicial problems for the employees, and the weakening and violation of the citizenship rights of the accused.

Keywords: civil rights, police officers, challenges, defendants, behavior.

Citation (APA): Ghafourian asl, Mohammad; Zanganeh eynalo, Reza & Azizi, Sa'adi (1402). Qualitative analysis of the individual challenges of law enforcement officers regarding the citizenship rights of the accused based on contextual theory (case study: specialized police officers of Fars Province Law Enforcement Command), *Quarterly of Supervision and Inspection*, 17 (66), 123-136.
DOI: <https://doi.org/10.22034/si.2023.101861>

1- Master of Criminal Law and Criminology, Meybod Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran, (Corresponsible Author) mgha50614@gmail.com

2- Ph.D. in criminal law and criminology, Yazd branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran. rz33903390@gmail.com

3- PhD student of crime prevention, Amin University of Police Sciences, Iran. sadiazizi77@gmail.com

تحلیل کیفی چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین بر مبنای نظریه زمینه‌ای (مورد مطالعه: پلیس‌های تخصصی فرماندهی انتظامی استان فارس)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۰۳

صص ۱۰۹-۱۳۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۱

محمد غفوریان اصل^۱، رضا زنگنه عینالو^۲، سعدی عزیزی^۳

چکیده

هدف و زمینه: رعایت حقوق شهروندی متهمین یک الزام قانونی و عرفی است. با این حال همواره در فرایند انجام وظایف و مأموریت‌های محوله به پلیس، چالش‌ها و موانع مختلفی وجود دارد که در قالب‌های مختلف قابل دسته‌بندی است. با توجه به این که یکی از شاخص‌ترین آن‌ها «چالش‌های فردی» است. این پژوهش با هدف شناسایی چالش‌های فردی و ارائه راهکارهای علمی و عملی به منظور رفع و یا کاهش این چالش‌ها به انجام رسیده است.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه، کیفی است. تعداد ۱۸ نفر از خبرگان انتظامی، کارشناسان و متصدیان اقدام انتظامی، مقامات قضایی و اساتید دانشگاهی در پژوهش مشارکت کردند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدف‌مند و نظری انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از روش مصاحبه عمیق، جمع‌آوری و با روش نظریه زمینه‌ای و با توجه به مراحل سه‌گانه کدگذاری، با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کیودا^۴ تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: به طور کلی در فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها، تعداد ۱۰ خرده مقوله خلق شد که از ترکیب این خرده مقوله‌ها، ۳ مقوله اصلی شامل «عوامل رفتاری»، «ناسازگاری متهمین» و «خصوصیات فردی- مهارتی مأمورین» استخراج شد و در نهایت مقوله هسته (کد گزینشی) این پژوهش چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین تعیین شد که این مقوله کلیه مقوله‌های دیگر پژوهش را در بر می‌گیرد.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصله نشان داد که اهمیت رفع این چالش‌ها به حدی است که در صورت عدم مرتفع شدن آن‌ها، مسلماً منجر به ایجاد جزو بدبینی نسبت به پلیس، بروز مشکلات خدمتی و قضایی برای کارکنان، تضعیف و تضییع حقوق شهروندی متهمین خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: حقوق شهروندی، مأموران پلیس، چالش‌ها، متهمین، رفتار.

استناد (APA): غفوریان اصل، محمد؛ زنگنه عینالو، رضا و عزیزی، سعدی (۱۴۰۲). تحلیل کیفی چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین بر مبنای نظریه زمینه‌ای (مورد مطالعه: پلیس‌های تخصصی فرماندهی انتظامی استان فارس). *فصلنامه نظارت و بازرسی*، ۱۷(۶۶)، ۱۲۳-۱۳۶.

DOI: <https://doi.org/10.22034/si.2023.101861>

۱- کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد میبید، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. (رایانامه نویسنده مسئول: mgha50614@gmail.com)

۲- دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. (رایانامه: rz33903390@gmail.com)

۳- دانشجوی دکتری پیشگیری از جرم، دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، ایران. (رایانامه: sadiazi77@gmail.com)

با توجه به ویژگی‌های خاص شغل پلیسی و سطح اصطکاک بالا با جامعه بالاخص متهم و مجرم، موانع و چالش‌ها و کاستی‌هایی در ارتباط با موضوع رعایت حقوق شهروندی متهمین ایجاد می‌شود و ابعاد مختلفی را دربر می‌گیرد که به‌همین دلیل تعداد زیادی از کارکنان متحمل ضرر و زیان‌های فردی، سازمانی و خانوادگی می‌شوند. از این‌رو رعایت حقوق شهروندی متهمین از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. برای چاره‌اندیشی ابتدا باید موانع و چالش‌ها، شناسایی و سپس متناسب با آن، راهکارهای عملیاتی و اجرایی ارائه کرد.

علی‌احمال قانون‌گذار به‌رغم افزودن تعداد زیادی مواد قانونی در بخش ضابطان دادگستری، وظایف مهمی را در بخش رعایت حقوق متهمان، بزه‌دیدگان پیش‌بینی کرده؛ لیکن اجرای صحیح و کامل این قوانین بدون در نظر گرفتن شرایط از جمله نادیده گرفتن ساختار پلیس، فرهنگ‌های مختلف کشور و ضابطان، سیستم مدیریتی ناهمگون و عدم پیش‌بینی زیرساخت‌های لازم برای ضابطان و در مجموع همه مسئولیت‌ها را بر دوش پلیس قرار داده که اجرای این قانون در عمل با مسائل و مشکلاتی مواجه است که ادامه این روند تبعات منفی را برای جامعه، مردم و از همه مهم‌تر پلیس در بر خواهد داشت که توجه به این موضوع، امری ضروریست. بنابراین هدف اصلی از این پژوهش، پاسخ‌گویی به این پرسش اساسی است که مهم‌ترین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با چالش‌های فردی متهم - مأمور در رعایت حقوق شهروندی متهمین (مورد مطالعه: پلیس‌های تخصصی فرماندهی انتظامی استان فارس) چگونه و شامل چه مواردی است؟

در پژوهش‌های کیفی مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد یا گراندد تئوری، اساساً پژوهش‌گر در پی دستیابی به «شرایط و زمینه»، «پیامدها، کنش‌ها و تعاملات» و «راهکارهای مربوطه» است. بر همین اساس پرسش‌های پژوهش به‌ترتیب زیر مطرح می‌شود:

۱. شرایط و زمینه‌های مرتبط با چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین در پلیس‌های تخصصی فرماندهی انتظامی استان فارس اعم از شرایط علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای کدامند؟
۲. پیامدها، کنش‌ها و تعاملات مرتبط با چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین در پلیس‌های تخصصی فرماندهی انتظامی استان فارس کدامند؟
۳. مهم‌ترین راهکارهای مرتبط با چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین در پلیس‌های تخصصی فرماندهی انتظامی استان فارس مشتمل بر چه مواردی است؟

پیشینه

چگینی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «تلاقی اختیارات پلیس و حقوق شهروندی در تحقیقات مقدماتی» به این نتیجه رسیدند که پلیس به‌عنوان ضابط عام دادگستری، به‌منظور برقراری امنیت و برخورد با اخلال‌گران، نیازمند اختیارات خاصی از جمله انجام پژوهش‌های مقدماتی است که گاهی همین اختیارات، به نقض حقوق شهروندی و تقابل با آن منجر می‌شود.

اژدری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بایدها و نبایدهای رفتار پلیس در حفظ و ارتقای حقوق شهروندی در جمهوری اسلامی ایران» به این نتیجه رسیدند که در وجه ایجابی، تلاش برای آموزش آحاد پلیس جهت برخورد صحیح و سازنده با شهروندان، برقراری روابط اجتماعی گسترده با اقشار مختلف اجتماعی و... مورد توجه است. در بُعد سلبی نیز، ممانعت از ایجاد و برقراری تبعیض، دفاع از حقوق آسیب‌دیدگان اجتماعی و نفی روابط شهروندی نابرابر از جمله مواردی است که می‌تواند جایگاه پلیس را در حفظ و ارتقای حقوق شهروندی بهبود ببخشد.

اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «چالش‌های رعایت حقوق شهروندی متهم در تفتیش و بازرسی اماکن» به این نتیجه رسیدند در

مقررات قانون آیین دادرسی کیفری ایران قواعد و تشریفات برای بازرسی انتظامی از اشخاص اختصاص داده شده است، این مقررات ناقص، مبهم و دارای اشکال هستند.

شهریاری و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی» به این نتیجه رسیدند که دستگاه‌های مختلف به حقوق شهروندی بی‌اعتنایی می‌کنند و در پاره‌ای از موارد نیز این حقوق به شکل‌های مختلف نقض می‌شوند.

دسموند انگ و همکاران (۲۰۲۱)^۱ در پژوهشی با عنوان «خشونت پلیس باعث کاهش همکاری و تعامل غیرنظامی با مجریان قانون می‌شود» به این نتیجه رسیدند که چگونه اعمال خشونت‌آمیز پلیس ممکن است یک ورودی کلیدی در اجرای قانون مؤثر و امنیت عمومی را از بین ببرد.

متیو دسموند و همکاران (۲۰۲۱)^۲ در پژوهشی با عنوان «شواهدی از تأثیر خشونت پلیس بر گزارش جرائم شهروندان» به این نتیجه رسیدند که تماس‌های مربوط به جرم و جنایت با پلیس بسیار کم‌تر از حد انتظار در محله‌های میلوآکی پس از گزارش‌های خبری از ضرب‌وشتم بوده است و بزرگ‌نمایی پلیس در این رابطه مشهود است.

بونر، مایکل (۲۰۲۰)^۳ در پژوهشی با عنوان «جبران حقوق شهروندی در اثر خشونت از سوی پلیس» به این نتیجه رسیدند که خشونت پلیس به تجارب نابرابر شهروندی کمک می‌کند و خشونت پلیس به بهترین وجه قابل درک است.

گونزالز، یانیلدا (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «پلیس و ساخت شهروندی دموکراتیک در آمریکای لاتین» به این نتیجه رسیدند که پلیس از انحصار دولت در استفاده قانونی از زور استفاده می‌کند، و روابط روزمره شهروندان با پلیس، نابرابری‌های اجتماعی موجود را در امتداد نژاد، طبقه و جغرافیا تولید

1- Ang, D.

2- Desmond, M

3- Bonner,Michelle

می‌کند و در نتیجه شهروندی طبقه‌بندی می‌شود.

دبلیو نیروود، پیتیر (۲۰۱۷)^۱ در مقاله‌ای با عنوان «متعادل‌سازی امنیت عمومی و حقوق شهروندی در پلیس شهری» به این نتیجه رسیدند که رویکرد علمی برای تفکر و قضاوت در مورد تعادل درست بین پلیس فعال و اعتماد جامعه امری ضروری است تا بدین‌وسیله امکان ایجاد تعادل بین دو مقوله نسبتاً متعارض یعنی رعایت مؤلفه‌های حقوق شهروندی و امنیت عمومی جامعه تعادل برقرار کرد.

استون آر (۲۰۰۶)^۲ در کتابی با عنوان «حقوق شهروندی و حقوق بشر برای پلیس در ارتباط با چالش‌های حقوق شهروندی فراروی نیروهای انتظامی» بیان داشته که برای رعایت حقوق متهم تضمین‌هایی در مراحل مختلف دادرسی و تحقیقات باید مورد توجه پلیس قرار گیرد با این حال همواره چالش‌ها و مشکلاتی در این زمینه متصور است.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود اساساً پژوهش خاصی با عنوان «بررسی چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین (مطالعه موردی استان فارس)» انجام نشده است؛ با این حال برخی پژوهش‌های مشابه و مرتبط در این حوزه هست و به بعضی از آن‌ها اشاره شده که به صورت کلی به حقوق شهروندی پرداخته‌اند. تفاوت آشکار این پژوهش‌ها با پژوهش فعلی این است که به چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین برگرفته از مشاهده عینی و لمسی و مصاحبه واقعی با کارکنان انتظامی و خبرنگاران پرداخته شده است؛ از این‌رو موضوع این مقاله تازه و بدیع است.

مبانی نظری

در هر پژوهش علمی لازم است تا نخست، مهم‌ترین واژگان و اصطلاحات علمی پژوهش مورد تبیین و تشریح قرار گیرد تا منظور نویسنده از به‌کاربردن این

1- Neyroud, Peter

2- Stone, R

مفاهیم مشخص و روشن شود از این‌رو در این پژوهش نیز نخست به بیان مفاهیم و تعاریف خواهیم پرداخت.

حقوق شهروندی

نویسندگان، اندیشمندان و سیاست‌مداران، تعبیر حقوق شهروندی را در معانی مختلفی به کار برده‌اند. بر همین اساس شاید بتوان این عبارت را مشترک لفظی دانست؛ چنان‌که برخی از این معانی با یکدیگر هم‌پوشانی دارد و عده‌ای از مصداق‌ها را دربر می‌گیرد و برخی دیگر هیچ‌گونه مصداق مشترکی ندارند و دو حوزه جدا را شامل می‌شود؛ اما دو مفهوم بیش از مفاهیم دیگر درباره این واژه به کار رفته است: در مفهوم نخست حقوق شهروندی دقیقاً ترجمه واژه و عنصر ذاتی آن تابعیت است و در بستر ملی معنا می‌یابد و عمدتاً شامل، «سیتیزن شپ رایت»^۱ حقوقی مانند حق تعیین سرنوشت، مشارکت در اداره کشور و ... می‌شود. نگارنده از این مفهوم با عنوان حقوق شهروندی در معنای مضیق یاد می‌کند؛ اما در مفهوم دیگر حقوق شهروندی عمومیت دارد و شهروند در این تعبیر مترادف انسان بما هو انسان اما در دنیای متمدن است و تمامی حقوقی را که هر انسان در عصر کنونی داراست در بر می‌گیرد. در مفهوم مضیق، شهروندی به حقوقی ناظر است که شهروندان به‌منظور اداره مملکت خویش دارا هستند و این حقوق در مواجهه شهروند با دولت معنا می‌یابد؛ لذا علی‌القاعده مطالعه و بررسی این حقوق در حوزه علوم سیاسی و حقوق عمومی قرار می‌گیرد و مشارکت سیاسی عنصر جدانشدنی این مفهوم خواهد بود. گواه این ادعا تعاریفی است که در کتاب‌های پایه علوم سیاسی از «شهروندی» ارائه شده است؛ چنان‌که در *دائرةالمعارف دموکراسی* ذیل واژه شهروندی آمده است: مفهوم شهروندی را، که در سده نوزدهم رواج یافت، باید مجموعه‌ای از حقوق و وظایف بدانیم که رابطه دولت‌های ملی و یکایک شهروندانشان را معین و مشخص می‌کند. هم‌چنین مفهوم شهروندی در دانش‌نامه سیاسی این‌گونه تعریف شده، مفهوم شهروندی همراه با فردیت و حقوق فرد در اروپا پدید آمده است و اساساً کسی شهروند شمرده می‌شود که تنها فرمان‌گذار دولت نباشد

1- Citizenship rights

بلکه از «حقوق فطری» و «طبیعی» نیز برخوردار باشد و دولت این حقوق را رعایت و از آن‌ها حمایت کند. از نظر گیدنز، فرد و جامعه در تقابل با هم قرار نمی‌گیرند؛ بلکه فرد از طریق، اعمال حقوق و تعهدات، شرایط ضروری شهروندی را باز تولید می‌کند (مطهرپور، وروایی و صالحی، ۱۴۰۰: ۱۸۵).

مظنون و متهم

شخصی را که بر اساس امارات و قراین معقول و مستندات موجود، ظن و گمان ارتکاب جرم از سوی وی وجود داشته هرچند اطمینان و یقینی مبنی بر این که جرم از سوی وی ارتکاب یافته، وجود ندارد و هنوز به مرحله تفهیم اتهام نرسیده باشد را «مظنون» می‌گویند. «مظنون» را می‌توان معادل واژه «مشتکی عنه» دانست. برخی از حقوق‌دانان مرز میان متهم و مشتکی عنه «مظنون» را صرفاً تفهیم اتهام دانسته و چنین بیان کرده‌اند. با تفهیم اتهام، مشتکی عنه تبدیل به متهم شده و استفاده از سایر حقوق دفاعی مانند حق سکوت و حق استفاده از معاضدت و کیل مدافع آغاز می‌شود (آشوری، ۱۳۸۳: ۸۷). این در حالی است که با تصویب ق.ا.د.ک ۱۳۹۲، به‌ویژه مواد (۷) و (۴۸) این قانون، استفاده از سایر حقوق دفاعی در مرحله کشف جرم توسط ضابطان دادگستری و در ارتباط با اشخاص «مظنون» نیز مورد پیش‌بینی تقنینی قرار گرفته است.

اصطلاح «متهم» نیز از حیث حقوقی، به کسی گفته می‌شود که تهمت متوجه او است و هنوز رسیدگی به جرم مورد تهمت شروع نشده و اگر شروع شده باشد، به رأی لازم‌الاجراء خاتمه نیافته باشد. پس از صدور حکم قطعی در مورد اتهام و احراز بزه، او را «مجرم» می‌گویند (لنگرودی، ۱۳۶۸: ۳۲۱۲). متهم انسانی است همانند دیگران با کلیه کرامت‌های انسانی، که در دادرسی‌های جزایی در معرض مجازات و یا اقدامات تأمینی و تربیتی قرار می‌گیرد و سرنوشت او رقم می‌خورد (آخوندی، ۱۳۸۷: ۱۰۶) کسی است که هنوز بزهکاری او مسلم نیست و در پناه اصل برائت به سر می‌برد. «محکوم» نیز فردی است که پس از طی مراحل دادرسی، با رعایت شرایط و اصول دادرسی عادلانه و منصفانه، بزهکاری او در مرحله دادگاه به اثبات رسیده باشد و رسیدگی به اتهام او، منجر به صدور حکم محکومیت او از سوی دادرس دادگاه

صالح شده باشد. البته ممکن است در اثر بروز اشتباه در رسیدگی‌های کیفری، فرد متهم بدون جهت و بدون این‌که واقعاً مرتکب رفتار ممنوعه‌ای شده باشد، به‌عنوان محکوم علیه به تحمیل ضمانت‌های اجرایی کیفری محکومیت یابد.

مأموران انتظامی

مأموران انتظامی به افرادی اطلاق می‌شود که به‌موجب شرایط مذکور در قانون ناجا به استخدام نیروی انتظامی درآمده و عهده‌دار وظایف مذکور در ماده ۴ (وظایف انتظامی، قضایی، اطلاعاتی و امنیتی و دیگر وظایف فرعی) این قانون هستند. برابر بند ۴ این ماده وظایفی که به‌عنوان ضابط قوه قضاییه برعهده نیروی انتظامی است عبارت‌اند از: مبارزه با موادمخدر، مبارزه با قاچاق کالا، پیش‌گیری از وقوع جرم، کشف جرائم، بازرسی و تحقیق و حفظ آثار جرم، دستگیری متهمین و مجرمان و جلوگیری از فرار و اختفای آنان و ابلاغ احکام قضایی.

حدود وظایف و اختیارات پلیس

معیار و ضابطه اصلی در تشخیص حدود وظایف، اختیارات و مأموریت‌های فراجا با توجه به قانون فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹ و قانون الحاق سه تبصره به بند ۱۲ ماده ۴ قانون فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹ است که قانون اخیر در ۱۳۷۹/۲/۱۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است (دارابی، اختری، ۱۴۰۱: ۹).

ضابطان دادگستری

بازوی اجرایی دادسرا و دادگاه در وظایفشان است. قانون، تکالیف زیادی برعهده ضابطان دادگستری قرار داده است که از نخستین لحظه‌ها پس از وقوع جرم تا واپسین دقایق اجرای مجازات را در بر می‌گیرد و شامل کشف جرم، گزارش وقوع آن به دادسرا، جلوگیری از محو دلایل و آثار جرم، جلوگیری از فرار متهم، اجرای دستور مقامات قضایی در تحقیق و بازرسی و ابلاغ اوراق قضایی می‌شود. ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲) که جایگزین ماده ۱۵ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری (۱۳۷۸) شده است، در مقام تعریف از ضابط اشعار می‌دارد: ضابطان

دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات دادستان در کشف جرم، حفظ آثار و نشانه‌ها و جمع‌آوری دلائل وقوع جرم، شناسایی، یافتن و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، تحقیقات مقدماتی، ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی به موجب قانون اقدام می‌کنند. ضابطان دادگستری در وظایف خود، اختیاراتی دارند که به دلیل ارتباط نزدیک با متهمان و مجرمان می‌توانند موجبات تضييع حقوق شهروندی آنان را فراهم آورند (بیگی، قادری، ۱۳۹۹: ۶۸).

روش

این پژوهش یک پژوهش کیفی و از نظر هدف، کاربردی است و از رویکرد اشتراوس و کوربین برای دستیابی به دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان در مورد چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین به انجام رسیده است. با توجه به این‌که پژوهش حاضر به دنبال شناسایی این چالش‌ها در پلیس‌های تخصصی فرماندهی انتظامی استان فارس، ۱۸ نفر از خبرگان و مطلعین با استفاده از روش نمونه‌گیری هدف‌مند تا زمان رسیدن به اشباع نظری مورد استفاده قرار گرفتند و سعی شده افرادی وارد نمونه شوند که قادر به ارائه اطلاعات مورد نظر پژوهش‌گر در زمینه چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین در محدوده مورد مطالعه هستند. برای جمع‌آوری اطلاعات این پژوهش از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است که برای جمع‌آوری اطلاعات بخش نظری از روش توصیفی کتابخانه‌ای و به‌منظور تدوین، پخش و جمع‌آوری نتایج مصاحبه نیمه‌ساختاریافته پژوهش در بخش کیفی، از روش میدانی استفاده شده است. در بخش کیفی با بهره‌گیری از مصاحبه عمیق و پرسش‌نامه نیمه‌ساختاریافته و مصاحبه عمیق با جامعه مورد نظر، نسبت به احصاء چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین اقدام شد. مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته با طرح پرسش‌هایی بین ۴۰ تا ۶۰ دقیقه انجام شد. هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل آن‌ها نیز انجام گرفت؛ به این‌صورت که داده‌های خام

طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کیودی‌ای^۱ تجزیه و تحلیل شدند.

با عنایت به مبنای مبانی نظری و روش پژوهش بیان‌شده، پارادایم و مدل پژوهشگر ساخته را به شرح زیر می‌توان ترسیم کرد.

ترتیب ذیل حاکی از آن است که در واقع با بهره‌گیری از ۳ دسته چالش عوامل رفتاری، ناسازگاری متهمین، خصوصیات فردی-مهارتی به هدف که همان شناسایی چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین است؛ نائل شد.

شکل شماره ۱: چالش‌های فردی کارکنان انتظامی مرتبط با حقوق شهروندی متهمین

یافته‌ها

در این قسمت یافته‌های پژوهش به سه بخش یافته‌های توصیفی، یافته‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها و کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها تقسیم‌بندی شده که به شرح ذیل توضیحات لازم داده شده است:

یافته‌های توصیفی

جدول شماره ۱: مشخصات مجموعه افراد شرکت‌کننده در مصاحبه

ردیف	مشارکت‌کننده	تعداد	درصد
۱	خبرگان انتظامی	۷	۳۸/۸
۲	کارشناسان و متصدیان اقدام انتظامی	۸	۴۴/۴
۳	مقامات قضایی و اساتید دانشگاهی	۳	۱۶/۶
	جمع کل	۱۸	۱۰۰

برابر جدول شماره (۱)، بیش‌تر مصاحبه‌شوندگان از بین کارشناسان و متصدیان اقدام انتظامی به میزان ۴۴/۴ درصد که از نزدیک با چالش‌ها مواجه و آن‌ها را عیناً لمس کرده‌اند، انتخاب شد تا اطلاعات واقعی و جدید به‌دست آید.

جدول شماره ۲: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

جنسیت		تحصیلات					رده سنی		
مرد	زن	دیپلم و زیردیپلم	کاردانی و کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتر	تا ۲۵	۲۵-۳۵	۳۵- به بالا	
								۴۵	
۱۷	۱	۴	۹	۱	۳	۶	۵	۴	
۹۴/۴	۵/۶	۲۲/۲	۵۰	۲۲/۲	۵/۶	۱۶/۶	۳۳/۳	۲۷/۷	۲۲/۲

همان‌گونه که در جدول شماره (۲) مشاهده می‌شود، ۱۷ نفر از مصاحبه‌شوندگان مرد و ۱ نفر زن هستند، در بحث تحصیلات ۴ نفر دیپلم و زیر دیپلم، ۹ نفر دارای مدرک کاردانی و کارشناسی، ۴ نفر کارشناسی ارشد و ۱ نفر دارای مدرک دکتر هستند. هم‌چنین از بین ۱۸ نفر مشارکت‌کننده در پژوهش، ۳ نفر در رده سنی تا ۲۵ سال، ۶ نفر بین ۲۶ تا ۳۵ سال، ۵ نفر ۳۶ تا ۴۵ سال و ۴ نفر نیز ۴۵ سال به بالا دارند.

یافته‌های کیفی حاصل از مصاحبه

محور پرسش‌های مطروحه پیرامون چالش‌های مرتبط با رعایت حقوق شهروندی در پلیس‌های تخصصی استان فارس بود، به این صورت که مصاحبه عموماً در محل کار اشخاص صورت می‌پذیرفت و به‌خصوص در ارتباط با متصدیان بازداشتگاه و تحت نظرگاه و مأموران بدرقه ضمن بازدید میدانی از

وضعیت محل خدمت و مشاهده عینی موارد اعلامی با نامبردگان وارد گفت‌وگو و مصاحبه عمیق شده و محورهای اصلی پرسش‌ها مطرح می‌شد.

بخش عمده رویکرد زمینه محور در حوزه تجزیه و تحلیل داده‌هاست. این داده‌ها از زوایه دید پاسخ‌گویان تحلیل و معنی‌دار می‌شوند. ساختار اصلی تحلیل داده‌ها در نظریه داده‌بنیاد بر مبنای سه شیوه کدگذاری باز، محوری و انتخابی است. منظور از کدگذاری، عملیاتی است که طی آن داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی و به شکل تازه‌ای در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند (فلیک^۱، ۱۹۹۸: ۵۷).

کدگذاری باز اولین مرحله از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها است. این مرحله به این دلیل باز نامیده می‌شود که پژوهش‌گر با ذهنی باز و بدون هیچ محدودیتی در تعداد کدها و مقوله‌ها اقدام به استخراج کدها و ساخت مقوله‌ها می‌کند (گولدینگ، ۲۰۰۲)^۲. و می‌توان گفت که کدگذاری باز شامل خرد کردن، مقایسه، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها است (دانایی‌فرد، امامی، ۱۳۸۶: ۸۰). کدگذاری محوری نیز آغاز کردن فرآیند از نو کنار هم گذاشتن داده‌هایی است که در جریان کدگذاری باز آن‌ها را خرد کرده‌ایم. در کدگذاری محوری، مقوله‌ها به مقوله‌های فرعی متصل می‌شوند تا توضیحات دقیق‌تر و کامل‌تری از پدیده‌ها شکل بگیرد. در این مرحله محقق با ترکیب و انتزاع مفاهیم به دست آمده، تعداد ۱۰ خرده‌مقوله و از ترکیب این خرده‌مقوله‌ها، ۳ مقوله اصلی شامل «عوامل رفتاری کارکنان»، «ناسازگاری متهمین» و «خصوصیات فردی-مهارتی مأمورین» استخراج شد.

مرحله سوم تحلیل و تفسیر داده‌ها در رویکرد زمینه‌محور، کدگذاری گزینشی است. کدگذاری گزینشی روندی است که طی آن طبقه‌ها به طبقه مرکزی مرتبط می‌شوند و نظریه را شکل می‌دهند. در کدگذاری گزینشی، پژوهش‌گر توجه خود را به این امر معطوف می‌کند که کدام مقوله بیش از همه در داده‌ها تکرار شده و قادر است سایر مقولات را به یکدیگر ارتباط دهد. در

1- Flick

2 - Goulding

این مرحله پژوهش‌گر با ترکیب و انتزاع ۳ مقوله اصلی به دست آمده از کدگذاری محوری، مقوله هسته با عنوان «چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین» را استخراج کرده است.

کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه

داده‌های حاصل از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان در پژوهش، حول ۳ کد محوری «عوامل روحی-روانی کارکنان»، «ناسازگاری متهمین» و «خصوصیات فردی-مهارتی مأمورین» طبقه‌بندی شده است. در ادامه، جدول طبقه‌بندی کدهای به صورت مجزا شرح داده می‌شود.

جدول شماره ۳: کدگذاری عبارات مهم حاصل از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان حول کد محور

چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین

کدگذاری باز	مفاهیم	عبارت، محتوا یا گزاره
	رفتارشناسی	<p>- اگر مأمورین با توجه به وجود متهمین با روحیات متفاوت در بازداشتگاه‌ها به علم روز روان‌شناسی و رفتارشناسی آگاه‌تر شوند عملکرد بهتری خواهند داشت (مصاحبه‌شونده شماره ۶).</p> <p>- پرداخت به موقع حق مأموریت کارکنان می‌تواند ضمن ایجاد انگیزه، تا حدودی از مشکلات مالی را مرتفع کند (مصاحبه‌شونده شماره ۱۱).</p> <p>- متهم زنی که مشکل اخلاقی و سابقه زندان و هزاران مکر و حيله دارد و با حرف و صحبت و تیکه انداختن اذیت می‌کند به نظر شما فکر ما را درگیر نمی‌کند. قطعاً اثرگذار است (مصاحبه‌شونده شماره ۴).</p>
عوامل رفتاری کارکنان	آستانه تحمل	<p>- انجام تست‌های به‌روز درمانی و به‌صورت دوره‌ای از پلیس می‌تواند به ارتقاء عملکرد پلیس کمک کند (مصاحبه‌شونده شماره ۴).</p> <p>- مشاوره روان‌شناسی از ضروریات هر شغلی است که مشاغل پلیسی هم از این قاعده مستثنی نیست (مصاحبه‌شونده شماره ۲).</p> <p>- شغل ما در زمره مشاغل سخت است و در برخی مواقع فشار کاری به حدی است که توان ما تحلیل می‌رود و گاهی خانواده من متوجه این بی‌حوصلگی می‌شوند و حتی این موضوع را ابراز می‌کنند (مصاحبه‌شونده شماره ۷).</p>

کدگذاری باز	عبارت، محتوا یا گزاره
مفاهیم	<p>کم‌خوابی و بدخوابی ناشی از سختی و فشار کاری، در برخی مواقع مشکلاتی را ایجاد می‌کند به گونه‌ای که برخی از کارکنان برای گذراندن وقت با خانواده خود زمان زیادی ندارند (مصاحبه‌شونده شماره ۴).</p> <p>– خدمت در بازداشتگاه، شرایط خاص خود را دارد. شبی را که در محل کار بیدار و با متهمان هستیم به سختی سپری می‌شود و جبران این بی‌خوابی راحت نیست (مصاحبه‌شونده شماره ۱).</p>
کم‌خوابی و بدخوابی	<p>– با توجه به محیط بازداشتگاه برای ایجاد انگیزه و تقویت روحیه کارکنان شاغل در بازداشتگاه نیاز است توجه بیش‌تری به آنان شود (مصاحبه‌شونده شماره ۶).</p> <p>– خدمت به عنوان مسئول و نیروی مراقب بازداشت‌شدگان در بازداشتگاه سخت است و مشغله کاری امکان برهم زدن تمرکز را ایجاد می‌کند (مصاحبه‌شونده شماره ۱).</p>
تمرکز و توجه	<p>– اکثر متهمان اعتیاد دارند و هر موقع به آن‌ها فشار ناشی از نبود مواد مخدر وارد می‌شود علناً بدحرفی و توهین می‌کنند (مصاحبه‌شونده شماره ۳).</p> <p>– در برخی مواقع متهم معنادر تحت نظرگاه وجود دارد (مصاحبه‌شونده شماره ۱۲).</p>
وابستگی حاد به استعمال مواد مخدر	<p>در طول خدمت شاهد موضوع خودزنی متهمین به دلایل و با شیوه‌های مختلف بودم (مصاحبه‌شونده شماره ۷).</p>
تمایل به خودزنی	<p>– خودزنی از طریق بریدن رگ دست از خودزنی‌های شایع است که با نظارت‌های مسئولان و کارکنان مراقب بازداشت‌شدگان و استفاده از دوربین مداربسته در محیط بازداشتگاه‌ها به حداقل رسیده است هرچند برخی از این متهمین به دلایل مختلف و مشکلاتی که دارند مستعد این امر هستند (مصاحبه‌شونده شماره ۶).</p> <p>– وسایلی که در اختیار متهمین قرار دارد و یا از بیرون برای آنان آورده می‌شود، می‌تواند وسیله‌ای برای خودزنی باشد اگر مراقب و نظارت دقیق و مستمر نباشد (مصاحبه‌شونده شماره ۱).</p>

مفاهیم	عبارت، محتوا یا گزاره
<p>حس گریزی</p>	<p>- به علت شرایط ساخت بازداشتگاه‌ها در زمان‌های قبل و عدم رعایت استانداردها در گذشته، مشکلاتی در این زمینه وجود داشت که متهمین از این شرایط برای انجام اقدامات خلاف قانون خود مثل اخلال در تصویر دوربین مداربسته داخل سلول برای مخفی کردن این گونه اقدامات استفاده می‌کردند و از هر راهی برای خلاصی خود از بازداشتگاه تلاش می‌کنند (مصاحبه‌شونده شماره ۱).</p> <p>- متهمان همیشه دنبال مکر و حيله هستند که به هر طریقی از بازداشتگاه خارج شوند وهربار بهانه‌ای و داستانی را هم جور می‌کنند و یا با داد و فریاد قصد ایجاد رعب و وحشت دارند و می‌خواهند به هر بهانه‌ای که شده از این‌جا خارج شوند (مصاحبه‌شونده شماره ۳).</p>
<p>واکنش مناسب در مواجهه با رفتار متهم و مجرم</p>	<p>- هنگامی که متهمان توهین می‌کنند یا پرخاش‌گری و قصد درگیری دارند آن‌ها را با صحبت کردن و قرار دادن در مکانی باز و یا کنار دوستانشان آرام می‌کنیم و این هم تجربه بدست آمده است (مصاحبه‌شونده شماره ۲).</p> <p>- بعضی مواقع قابل تشخیص است که متهمین با بحث‌ها و توهین‌های خود، قصد تحریک کارکنان را دارند که این تحریک شدن به صورت غیرارادی اتفاق می‌افتد (مصاحبه‌شونده شماره ۳).</p>
<p>یادگیری آموزش‌های تکلیفی</p>	<p>- به عنوان رئیس بازداشتگاه پلیس آگاهی استان یک دوره آموزش یک هفته‌ای در سال ۹۸ به تهران اعزام شدم و به نظر خودم دوره خوبی بود و آموزش‌های مطلوبی ارائه شد. باید این آموزش‌ها مستمر باشد تا اثرگذاری خود را داشته باشد (مصاحبه‌شونده شماره ۳).</p> <p>- برگزاری دوره آموزش حضوری به علت وجود بیماری منحوس کرونا در چند سال قبل تعطیل شد. هر چند به صورت ویدئو کنفرانسی برگزار شد اما آموزش حضوری به لحاظ اثرگذاری جایگاه دیگری دارد (مصاحبه‌شونده شماره ۴).</p>
<p>مهارت‌های روان‌شناختی</p>	<p>- به نظرم شغل کارکنان مراقب در بازداشتگاه‌ها نیاز به تخصص‌ها و آموزش‌های خاصی دارد و باید دوره‌های آموزشی به صورت شش‌ماهه یا سالیانه برگزار شود (مصاحبه‌شونده شماره ۷).</p> <p>- کنترل کردن یک نفر متهم روانی که به ما تحویل می‌شود نیاز به مهارت خاصی دارد که این مهارت در صورت فراگیری آموزش لازم و متناسب با آن شرایط ایجاد خواهد شد (مصاحبه‌شونده شماره ۵)</p>

خصوصیات فردی - مهارتی
مأمورین

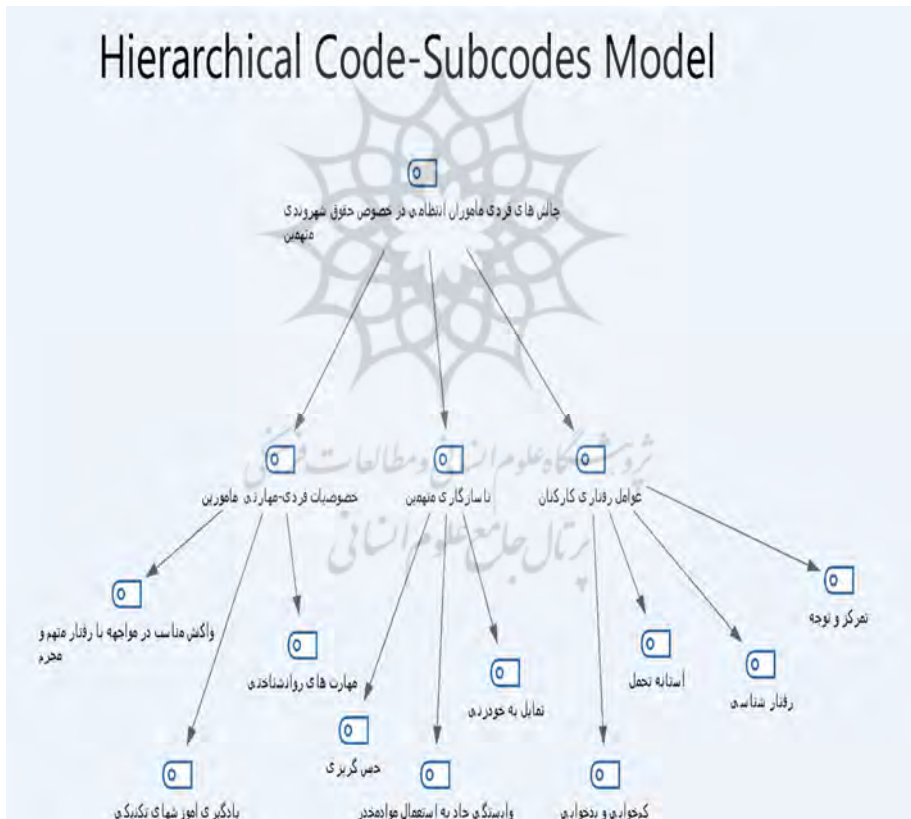
یادگیری آموزش‌های تکلیفی

مهارت‌های روان‌شناختی

جدول شماره ۴: مفاهیم، کدگذاری باز و کدمحوری

کدگزینشی	کدهای محوری	کدهای باز (مفاهیم)
چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین	عوامل رفتاری کارکنان	- رفتارشناسی - آستانه تحمل - کم‌خوابی و بد خوابی - تمرکز و توجه
	ناسازگاری متهمین	- وابستگی حاد به استعمال مواد مخدر - تمایل به خودزنی - حبس‌گریزی
	خصوصیات فردی - مهارتی مأمورین	- واکنش مناسب در مواجهه با رفتار متهم و مجرم - یادگیری آموزش‌های تکنیکی - مهارت‌های روان‌شناختی

شکل شماره ۲: شبکه مضامین برگرفته از مصاحبه

تشریح مقولات و عبارات مرتبط با کد استخراجی چالش های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین

در این قسمت جهت تبیین دقیق تر فرایند ضمن توضیح کدهای باز مرتبط با کد گزینشی چالش های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین به ذکر شواهدی از گفته‌های شرکت‌کنندگان می‌پردازیم.

برای درک و تحلیل دقیق چالش‌های رعایت حقوق شهروندی در پلیس‌های تخصصی استان فارس، باید چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین که از عبارات و مفاهیم بیان‌شده از سوی مصاحبه‌شوندگان مطرح شده را مورد توجه قرار داد. عوامل رفتاری کارکنان، ناسازگاری متهمین، خصوصیات فردی-مهارتی مأمورین مهم‌ترین کدهای بازی هستند که شرح برخی از عبارات بیان شده در ادامه مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

عوامل رفتاری کارکنان

انجام رفتار مطلوب بر ارتقاء عملکرد اثر مثبت دارد و به خودی خود مانع از عدم تمرکز و امکان بروز حالات و رفتارهای غیر قانونی و از جمله مخالف موازین حقوق شهروندی می‌شود. در همین خصوص یکی از کارکنان مورد مصاحبه عنوان می‌دارد:

«با توجه به محیط بازداشتگاه برای ایجاد انگیزه و تقویت روحیه کارکنان شاغل در بازداشتگاه نیاز است توجه بیشتری به آنان شود (مصاحبه‌شونده شماره ۶).

یکی از مصاحبه‌شونده‌ها که از کارکنان زن در پلیس‌های تخصصی است و به مسئله کم‌خوابی و تأثیر آن بر رفتار اشاره دارد و معتقد است: «کم‌خوابی و بدخوابی ناشی از سختی و فشار کاری، در برخی مواقع مشکلاتی ایجاد می‌کند به گونه‌ای که برخی از کارکنان برای گذراندن وقت با خانواده خود زمان زیادی ندارند (مصاحبه‌شونده شماره ۴).

وی در ادامه و در پاسخ به اثرات مختلف این وضعیت بیان می‌دارد: «شغل ما در زمره مشاغل سخت است و در برخی مواقع فشار کاری به حدی است که توان ما تحلیل می‌رود و گاهاً خانواده من متوجه این بی‌حوصلگی می‌شوند و حتی این موضوع را ابراز می‌کنند» (مصاحبه‌شونده شماره ۷).

برابر بند ۱۰/۴ دستورالعمل رعایت حقوق شهروندی و قانونی متهمین صادره از ناجا می‌بایست وضعیت سلامت جسمی، روحی و روانی کارکنان مرتبط با متهمین طی یک برنامه منظم، کنترل و مراقبت شده و تست‌های لازم از آنان اخذ شود که برخی از کارکنان شاغل در بازداشتگاه‌ها اعتقاد دارند باید این دوره‌های سلامت افزایش یابد این در حالی است که فشار کار در محیط‌های هم‌چون بازداشتگاه‌ها و تحت نظرگاه‌ها با حضور متهمین متعدد که روحیات متفاوتی از هم دارند می‌طلبد کارکنان مرتبط با این حوزه‌های کاری به صورت برنامه زمان‌بندی شده و نوبه‌ای تحت درمان و انجام تست‌ها قرار گیرند تا چکاپ شوند و سلامت آن‌ها تأیید شود و این امر نیازمند هماهنگی و اختصاص بودجه و زمان است.

در این میان پشتیبانی پزشکی و روان‌شناختی از متهمان و مأموران شاغل در بازداشتگاه‌ها تا حد زیادی می‌تواند مانع بروز چالش‌های حقوق شهروندی شود، اما برابر بررسی‌های صورت‌گرفته سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی فقط بازرسی به بازداشتگاه‌ها اعزام می‌کند. اما در بحث خدمات‌دهی خوب عمل نمی‌کند و به اصطلاح ایراد می‌گیرد و مشکلی را هم حل نمی‌کند چراکه اکثر ایرادات نیاز به هزینه دارد و از طرفی سازمان زندان‌ها هزینه‌ها را تقبل نمی‌کند؛ این در حالی است که در دستورالعمل رعایت حقوق شهروندی به پزشک ناظر بر بازداشتگاه‌ها اشاره شده اما موضوع و دغدغه مهم و اساسی پزشکان شاغل در بازداشتگاه‌ها، ضعف همکاری سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی در خصوص اختصاص و استخدام روان‌شناس به اندازه کافی برای بررسی وضعیت رفتاری متهمین بازداشتگاه‌ها است چرا که عمده مشکلات متهمین و کارکنان، رفتاری است.

ناسازگاری متهمین

مسائل و مشکلات مرتبط با کد محوری چالش‌های فردی مختص مأموران نبوده و در بسیاری از مصاحبه‌های انجام‌شده بر رفتار و شرایط روحی و روانی متهمان اشاره و تأکید شد. با توجه به روابط تکراری و تقریباً همیشگی مأموران با متهمان و تأثیرات متقابل رفتاری این موضوع، امر مهمی است که طی مصاحبه‌های انجام شده نیز تکرار شد. در این ارتباط می‌توان به نقل قول‌های زیر اشاره کرد:

«اکثر متهمان اعتیاد دارند و هر موقع به آن‌ها فشار ناشی از نبود مواد مخدر وارد می‌شود علناً بدحرفی و توهین می‌کنند» (مصاحبه‌شونده شماره ۳).

«خودزنی از طریق بریدن رگ دست از خودزنی‌های شایع است که با نظارت‌های مسئولان و کارکنان مراقب بازداشت‌شدگان و استفاده از دوربین مداربسته در محیط بازداشتگاه‌ها به حداقل رسیده است هر چند برخی از این متهمین به دلایل مختلف و مشکلاتی که دارند مستعد این امر هستند» (مصاحبه‌شونده شماره ۶).

«متهم زنی که مشکل اخلاقی و سابقه زندان و هزاران مکر و حيله دارد و با حرف و صحبت و تیکه انداختن اذیت می‌کند به نظر شما فکر ما را درگیر نمی‌کند. قطعاً اثرگذار است» (مصاحبه‌شونده شماره ۴).

از جمله شرایط دیگری که باید به طور جدی مورد بررسی و توجه قرار گیرد، موضوع «ناسازگاری متهمین» است. متهم به هر حال عموماً در معرض اتهام به ارتکاب جرم است. و صرف‌نظر از اصل براءت و حقوق شهروندی، در صورت اثبات قضایی (که غالباً هم اثبات می‌شود) جزء بخش آسیب دیده جامعه است و مشکلاتی مانند اعتیاد، اختلالات روانی، پرخاش‌گری، تزلزل شخصیت و... امری متداول در بین متهمین محسوب می‌شود و امکان دارد طبق اثر وضعی و تأثیرات ارتباط مداوم با مجرمین و رفتارهای کژمدارانه، بر رفتار مأمور اثر منفی بگذارد که این هم امری طبیعی می‌تواند تلقی شود. هرچند در نهایت مأمور به عنوان پلیس طراز انقلاب اسلامی و البته با رعایت مبادی کرامات انسانی با

متهمین رفتار می‌کند.

خصوصیات فردی - مهارتی مأمورین

بروز چالش در روابط بین مأمورین و متهمان و مراجعان امری اجتناب ناپذیر است اما این‌که آیا مأمور مهارت‌های لازم برای مقابله با آن چالش‌ها را کسب کرده یا خیر؟ پرسشی است که طی مصاحبه‌های انجام شده صورت گرفت و در پاسخ به این پرسش که شما وقتی با رفتارها و حالات خاص متهمین مواجه می‌شوید چه کار می‌کنید و آیا آموزش و مهارتی در این باره کسب کرده‌اید؟ پاسخ‌هایی مشابه موارد زیر ارائه می‌شد:

کنترل کردن یک نفر متهم روانی که به ما تحویل می‌شود نیاز به مهارت خاصی دارد که این مهارت در صورت فراگیری آموزش لازم و متناسب با آن شرایط ایجاد خواهد شد (مصاحبه‌شونده شماره ۵).

«هنگامی که متهمان توهین می‌کنند یا پرخاش‌گری و قصد درگیری دارند آن‌ها را با صحبت کردن و قرار دادن در مکانی باز و یا کنار دوستانشان آرام می‌کنیم و این‌هم تجربی به‌دست آمده است» (مصاحبه‌شونده شماره ۲).

«به‌عنوان رئیس بازداشتگاه پلیس آگاهی استان یک دوره آموزش یک هفته‌ای در سال ۹۸ به تهران اعزام شدم و به‌نظر خودم دوره خوبی بود و آموزش‌های مطلوبی ارائه شد. باید این آموزش‌ها مستمر باشد تا اثرگذاری خود را داشته باشد» (مصاحبه‌شونده شماره ۳).

«خصوصیات فردی-مهارتی مأمورین» از جمله چالش‌های مداخله‌گری است که بعضاً در صورت نمود آن می‌تواند موجب بروز مشکلات هرچند جزئی در حوزه حقوق شهروندی شود. مأموری که با توهین و تمرد یک متهم روبه‌رو می‌شود آیا می‌تواند خشم خود را کنترل کند؟ آیا مهارتی به وی برای مواجهه با مجرمینی که اساساً جایگاه اجتماعی و نحوه رفتارشان با وی متفاوت است آموزش داده شده است؟ در بروز رفتارهای که منجر به آسیب دیدگی و جراحت مأمور و مهاجم می‌شود، عوامل متعددی اثرگذارند که قطعاً توجه به مهارت‌های

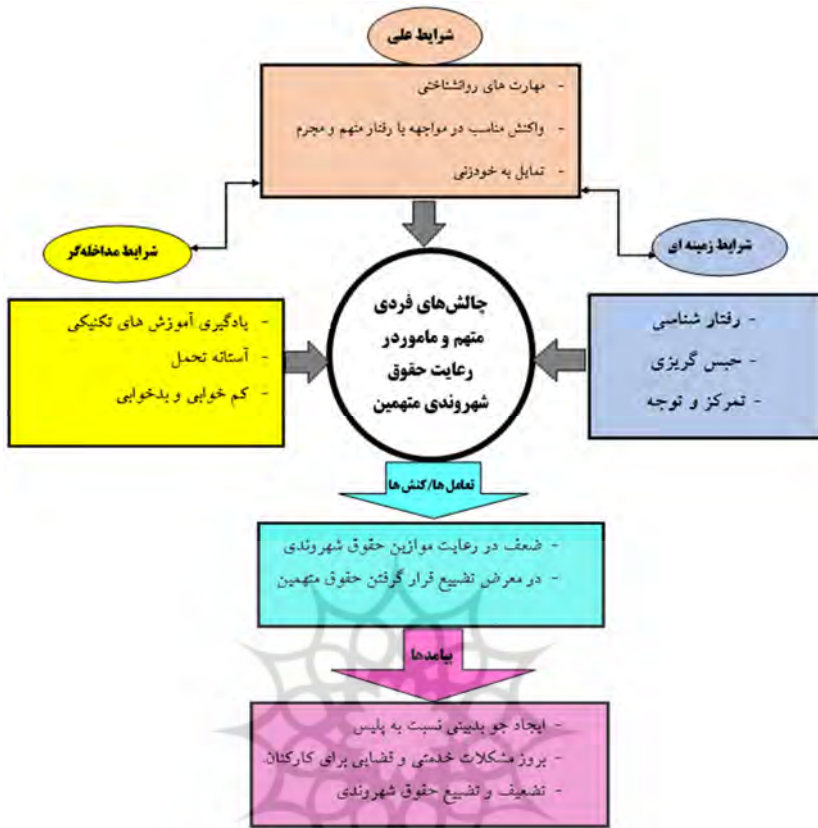
فردی مذکور از سوی مسئولین آموزش و فرماندهان و مدیران تا حد زیادی می‌تواند مرتفع شدن این چالش‌ها را در پی داشته باشد.

با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده، مقوله هسته (کد‌گزینشی یا انتخابی) این پژوهش تعیین شده است. این مقوله کلیه مقوله‌های دیگر پژوهش را «بروز چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین» دربر می‌گیرد. علت تعیین این مقوله به این دلیل است که در کل روند مصاحبه، دغدغه‌های رعایت حقوق شهروندی متهمین از سوی شرکت‌کنندگان در پژوهش بسیار مشهود بود و به‌نظر می‌رسید این افراد با توجه به دغدغه‌هایی که در زمینه رعایت حقوق شهروندی متهمین دارند، به پرسش‌های مصاحبه پاسخ می‌دهند، به‌طوری‌که پاسخ‌های آن‌ها نیز بیش‌تر حول مسائل حقوق شهروندی متهمین بود.

پارادایم نهایی

پژوهش‌گر بر اساس رویکرد داده‌بنیاد اشتروس و کوربین، شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر که موجب «چالش‌های فردی مأموران انتظامی در خصوص حقوق شهروندی متهمین» شده و پیامدهای ناشی از این موضوع در قالب پارادایم نهایی به شرح زیر ترسیم شده است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل شماره ۳: مدل نهایی یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

در یک تحلیل کلی، بخش عمده‌ای از رعایت حقوق شهروندی متهمین در آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۹۲، خلاصه می‌شود که در قسمت ضابطین و اقدامات آن‌ها تغییرات شگرفی داشته و به سمت سوی رعایت حقوق متهم پیش رفته است. حتی در برخی از موارد، تحت تأثیر آموزه‌های بزه‌دیده‌شناسی، حقوقی برای بزه‌دیده در نظر گرفته که تا پیش از این اثری از آن‌ها در قوانین دیده نمی‌شد. اما آن‌جایی که این قانون، هم‌چون دیگر قوانین ساخته و پرداخته ذهن بشر است، پس بدون شک خالی از خطا نیست و با وجود تمام پیشرفت‌های بیان‌شده، اما باز هم نقص‌هایی دیده می‌شود و مهم‌تر از همه

این که نباید از نقش مؤثر عوامل فردی به‌ویژه مسائل مربوط به احوالات متهم و مهارت‌ها و ویژگی‌های مأمورین در این موضوع غافل شد چرا که اگر قانون هم کامل و جامع باشد اما شرایط متهم و مأمور که عمدتاً درونی و فردی است مورد شناسایی واقع نشود مشکلات عدیده‌ای پیش خواهد آمد که می‌تواند حتی مفاد قانون را نیز زیر سؤال ببرد، بنابراین شناخت این عوامل که معمولاً هم به دلیل ویژگی درونی تقریباً در بین افراد مختلف متفاوت است باعث شده تا در اکثر مواقع این چالش‌ها شناسایی نشود و یا به‌طور کامل مورد شناسایی قرار نگیرند و مشکل‌ساز واقع شوند.

از این‌رو اگر درصد رفع موانع رعایت حقوق شهروندی متهمین هستیم بایستی توجه و عنایت ویژه‌ای از سوی همه مسئولین و دست‌اندرکاران امر به این بخش از موضوع صورت گیرد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش استون، آر (۲۰۰۶)، که نشان داد برای رعایت حقوق متهم، تضمین‌هایی پیش‌بینی شده که این تضمین‌ها در مراحل مختلف دادرسی و تحقیقات باید مورد توجه پلیس قرار گیرد با این حال همواره چالش‌ها و مشکلاتی در این زمینه متصور است و این یافته‌ها با نتایج پژوهش آدینه‌وند و همکاران (۱۳۹۴) مبنی بر این‌که نیروی انتظامی برای انجام وظایف خود به‌صورت مؤثر و کارآمد به ایجاد رابطه مطمئنی با شهروندان نیاز دارد و این‌که در رویکرد جامعه‌محور، امنیت صرفاً وابسته به سازوکارهای سخت‌افزاری نیست و مؤلفه‌های هم‌چون رضایت‌مندی از اقدامات پلیس، جلب اعتماد و حمایت عمومی و تبدیل قوانین و مقررات به باور و هنجارهای مورد پذیرش مردم، رمز اصلی موفقیت و اثربخشی اقدامات قانونی است، هم‌سو است.

پیشنهادها

- نظر به این‌که عمده مشکلات روان‌شناختی کارکنان، ناشی از کمبود روان‌شناس و پایش رفتاری کارکنان است و از طرفی بازداشتگاه‌ها زیر نظر سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی است، از این‌رو تفاهم‌نامه‌ای با

این سازمان مبنی بر اعزام روان‌شناس به بازداشتگاه‌های انتظامی منعقد و اجراء شود.

- پیگیری‌های لازم برای تأمین اعتبارات مورد نیاز برای تأمین جیره غذایی و البسه و ملزومات متهمین نگهداری شده در بازداشتگاه‌های و هم‌چنین هزینه بدرقه متهمین و مأمورین بدرقه‌کننده صورت گیرد.

- از طریق معاونت آموزش و گنجاندن در برنامه تفصیلی، کارگروه آموزشی به بازداشتگاه‌ها به‌منظور برگزاری دوره‌های علمی و عملی خاص آشنایی با وظایف مأمورین تحت نظرگاه‌ها و بازداشتگاه‌ها اعزام و از نتایج آن بازخوردگیری شود.

- پلیس‌های تخصصی به وسایل آزمایشگاهی و فنی و دیجیتالی برای علمی شدن کشف جرائم با پیگیری از رده‌های مرتبط در مرکز مجهز شوند.

- با توجه به این‌که یکی از کدهای محوری مستخرجه، ضعف در نوع واکنش به رفتار متهمین است، لازم است تا معاونت تربیت و آموزش فراجا و سایر نهادهای متولی در برنامه‌های سالیانه یک دوره ویژه «اصول و مبانی رفتار با متهمین مسئله‌دار» با بهره‌گیری از آموزه‌های مدیریت، روان‌شناسی، جرم‌شناسی و علوم انتظامی برای کارکنان بازداشتگاه‌ها و کسانی که به‌طور مداوم با این موضوع ارتباط دارند، برگزار و تحت بازخوردگیری قرار گیرد.

- همان‌گونه که در کدهای استخراجی نیز به موضوع «حبس‌گریزی» تأکید شد؛ به‌عنوان یک پیشنهاد قضایی، توصیه می‌شود مطابق علم روز کیفرشناسی در دنیا، که به سمت حبس زدایی و کاهش آثار نامطلوب حبس تمایل ایجاد شده این رویکرد در تصمیمات قضایی تقویت شده و از ابزارهایی مانند مراقبت‌های الکترونیک و ... بیش‌تر استفاده شود.

- وابستگی حاد بسیاری از متهمان به مواد مخدر واقعیتی انکارناپذیر است که به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کدهای استخراجی و عوامل زمینه‌ای در این مقاله مورد اشاره قرار گرفت؛ با توجه به وظایف و مسئولیت‌های وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی مبنی بر کاهش اثرات سو مصرف مواد مخدر، لازم

است در مواردی مانند مسمومیت با مواد مخدر و یا پیامدهای جسمی و روحی قطع ناگهانی مصرف از سوی متهمین، در این زمینه ضمن همکاری حداکثری با پلیس، تفاهم‌نامه‌ای در قالب دستورالعمل یا مقررہ خاصی در همین راستا از سوی قانون‌گذار تحت پیش‌بینی قرار گیرد.

سپاس‌گزاری

بدین‌وسیله از کلیه همکاران ارجمند و اساتید و صاحب‌نظران گرامی که ما را در تهیه این پژوهش یاری‌رسان بودند، تشکر و قدردانی می‌کنیم.

اژدری، ایوب، اسدی کشکولی، اسد، و بیرجندی فاطمه (۱۳۹۸). بایدها و نبایدهای رفتار پلیس در حفظ و ارتقای حقوق شهروندی در جمهوری اسلامی ایران، نشریه آفاق علوم انسانی.

<http://pazhouheshha.ir/Admin/ArticleFile/> ۷۰۰. ۳۸-۱۹. (۲۷)۲۷

اسماعیلی، محسن، احمدوند، علی محمد، وروایی، اکبر، و مرشدی، مسعود (۱۳۹۸). چالش‌های رعایت حقوق شهروندی متهم در تفتیش و بازرسی اماکن. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی.

۷(۲۸)، ۱۴۳-۱۷۸. [doi:20.1001.1.23833580.1398.1398.28.6.1](https://doi.org/10.1.23833580.1398.1398.28.6.1)

http://pogra.jrl.police.ir/article_93774.html

آخوندی، محمود (۱۳۸۷). آیین دادرسی کیفری. تهران: سازمان چاپ و انتشارات.

آدینه‌وند، سلمان (۱۳۹۴). حقوق متقابل مردم و نیروی انتظامی، چالش‌ها و راهکارها، فصلنامه

مطالعات علوم اجتماعی. (۱)، ۸۱-۹۲. <https://www.tpbin.com/JArticle/442>

آشوری، محمد (۱۳۸۳). آیین دادرسی کیفری. تهران: انتشارات سمت.

بیگی، جمال، و قادری، رضا (۱۳۹۹). بررسی عوامل درون سازمانی مؤثر بر رعایت

حقوق شهروندی متهمان، فصلنامه علمی نظارت و بازرسی. ۱۴(۵۳)، ۵۹-۸۰.

http://si.jrl.police.ir/article_95397.html & [doi:10.22034/si.2020.95397](https://doi.org/10.22034/si.2020.95397)

جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۶۸). ترمینولوژی حقوق. تهران: انتشارات گنج

دانش.

چگینی، مهدی، سیاه‌بیدی کرمانشاهی، سعید، و بهرام پوری، رسول (۱۳۹۹). تلاقی

اختیارات پلیس و حقوق شهروندی در تحقیقات مقدماتی، پژوهشنامه حقوق

بشری. (۱)۶، ۴۳-۷۸. <http://womenrightful.com>

دانایی‌فرد، حسن، و امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی

بر نظریه‌پردازان داده‌بنیاد. اندیشه مدیریت راهبردی. (۲)۱، ۶۹-۷۹.

https://smt.isu.ac.ir/article_104.html & [Doi:10.30497/smt.2007.104](https://doi.org/10.30497/smt.2007.104)

شهریاری، اکبر (۱۳۹۶). ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی، فصلنامه علمی - حقوقی قانون‌یار-

دوره ۴. <https://ensani.ir/file/download/article/20180416100906-10125-45>

فلیک، یو (۱۳۹۸). درآمدی بر پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی، ترجمه عبدالرسول

جمشیدیان، قم: سماقلم.

- مطهرپور، محمود، وروایی، اکبر، و صالحی، مرتضی (۱۴۰۰). بررسی میزان رعایت حقوق شهروندی متهمان در مرحله تحقیقات مقدماتی توسط ضابطان. فصلنامه نظارت و بازرسی. ۱۵(۵۶)۱۷۷-۲۰۲. [doi:10.22034/si.2021.96497](https://doi.org/10.22034/si.2021.96497) & http://si.jrl.police.ir/article_96497.html
- دارابی، لطف ا...، و اختری، سجاد (۱۴۰۱). پیشگیری از نقض حقوق شهروندی توسط کارکنان فراجا، فصلنامه نظارت و بازرسی. ۱۶(۶۰)۱۴۷-۱۷۴. [doi:10.22034/si.2022.993237](https://doi.org/10.22034/si.2022.993237) & http://si.jrl.police.ir/article_99323.%20html
- Ang, D., Bencsik, P., Bruhn, J., & Derenoncourt, E. (2021). Police violence reduces civilian cooperation and engagement with law enforcement. <https://doi.org/10.3060/16541025.2021.1903396> & https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3920493
- Bonner, Michelle (2020). Reclaiming citizenship from police violence, *Citizenship Studies*, Published online: 29 Mar 2021. <https://doi.org/10.1080/13621025.2021.1903396> & <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13621025.2021.1903396>
- Desmond, M., Papachristos, A. V., & Kirk, D. S. (2021). Evidence of the effect of police violence on citizen crime reporting. *American sociological review*. 85(1), 184-190. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0003122419895979>
- Goulding, C (2002). *Grounded Theory: A Practical Guide for Management, Business & Market Researchers*, London: Sage Publications. <https://doi.org/10.1073/pnas.10246589>
- Neyroud, Peter W. (2017). Balancing public safety and individual rights in street policing, *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 114(35), 201712541. DOI:10.1073/pnas.1712541114 & <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5584467/>
- Patton, M. (2001). *Qualitative Research & Evaluation Methods*, London: SagePublication. *Steckler A, McLeroy KR, Goodman RM, Bird.* <https://tms.iau.ir/file/download/page/1635851437-michael-quinn-patton-qualitative-research-evaluation-methods-integrating.pdf>
- Stone, R. (2006). Textbook on civil liberties and human rights, *Oxford University Press*. <https://www.amazon.com/Textbook-Civil-Liberties-Human-Rights/dp/0198701551>